

24.09.2025

FORSKNINGSETISK VURDERING – Forsøksordning med arbeidsfradrag for unge¹

Kort beskrivelse av forskningen

Finansdepartementet har foreslått en randomisert forsøksordning med et arbeidsfradrag i skattesystemet for unge mellom 20 og 35 år, med en antatt varighet på 3-5 år. Formålet er å undersøke hvordan økonomiske incentiver i form av eget skattefradrag for arbeidsinntekt påvirker yrkesdeltakelse og arbeidsinnsats i denne aldersgruppen. Forsøket er planlagt som et eksperiment, der om lag 100 000 personer *tilfeldig trekkes* ut blant personer født mellom 1991 og 2006 til å motta fradraget over en periode på tre til fem år. Fradraget gjelder kun arbeidsinntekt og kan redusere betalt skatt med inntil 27 500 kr per år. Av de om lag 100 000 mottakere vil anslagsvis om lag 40 % få lavere skatt og disse vil i gjennomsnitt få 12 000 kr lavere skatt per år.² De resterende 60 % har enten for høy eller lav arbeidsinntekt til at fradraget endrer betalt skatt.

Høringen er tilgjengelig [her](#) og vår utredning om forsøket er tilgjengelig [her](#).

I denne vurderingen drøfter vi ulike forskningsetiske sider av dette forsøket. Det foreslåtte forsøket er svært omfattende, og det kan få betydelige konsekvenser for deltakernes økonomiske situasjon. Det involverer også bruk av offentlige ressurser, i den forstand at de tapte skatteinntektene trolig vil måtte kreves inn på annen måte. Videre involverer forsøket også bruk av betydelige mengder persondata fra offentlige registre, samt at det legges opp å gjennomføre spørreundersøkelser og ulike informasjonstiltak for deltakerne, inkludert ekstra informasjon til tilfeldig utvalgte personer som ikke mottar fradraget. Forsøket har også et slikt omfang og innretning at det kan tenkes å påvirke befolkningens tillit og holdninger til skattesystemet. Totalt sett mener vi disse momentene samlet gjør det nødvendig med en forskningsetisk vurdering basert på retningslinjene fra de forskningsetiske retningslinjene for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH 2023).

Utgangspunkt og rammer for vurderingen

[Forskningsetikkloven](#) har til formål å bidra til at forskning skjer i henhold til anerkjente forskningsetiske normer. Den gjelder forskere og forskning i Norge, og den sier at forskere skal opptre med aktsomhet for å sikre at all forskning skjer i henhold til anerkjente forskningsetiske normer. Dette gjelder også under forberedelser til forskning, rapportering av forskning av andre forskningsrelaterte aktiviteter (§4). Videre sier den av forskningsinstitusjoner skal sikre at forskningen ved institusjonen skjer i henhold til

¹ Vurderingen er skrevet av forskergruppen. I arbeidet med vurderingen har vi også fått innspill fra Frischsenterets forskningsetiske utvalg, Lise Mørkved Helsing, Michael Bretthauer, Silje Reme og Rani Lill Anjum. Vi takker for disse innspillene og understreker samtidig at alle vurderinger gjort er gjort av forskergruppen.

² Anslagene er basert på inntektsdata for tidligere år.

anerkjente forskningsetiske normer og at institusjonen har ansvaret for at alle som utfører eller deltar i forskningen er kjent med disse normene.

Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora har gitt et sett med forskningsetiske retningslinjer. Vår forståelse er at disse er å anse som deres tolkning av det loven omtaler som «anerkjente forskningsetiske normer». [Retningslinjene](#) refereres til som «NESH».

Denne forskningsetiske vurderingen tar utgangspunkt i det aktuelle forskningsprosjektet og de omtalte forskningsetiske retningslinjene for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH). Vurderingen er gjort ved å sammenholde forsøket med aktuelle punkter i retningslinjene og diskutere hvordan dette kan oppnås.

Følgende kan tjene som en nyttig avklaring når det gjelder forholdet mellom juss og etikk:

Det er hensiktsmessig å skille mellom det etiske vernet av personer og det juridiske vernet av personopplysninger. Også personer som forskere ikke samler inn opplysninger om, er vernet av forskningsetikken. Det etiske ansvaret gjelder uavhengig av juridiske krav til behandling av personopplysninger i forskning. Forskere må uansett foreta en selvstendig vurdering av forskningsetikken. (s 18, NESH).

Både etikk og juss er basert på normer. Samtidig er det flere viktige forskjeller mellom etiske og rettslige normer. Forskningsetikk favner videre enn den juridiske reguleringen av personvern (personopplysningsloven) og vitenskapelig uredelighet (forskningsetikkloven), og forskningsetiske problemstillinger må adresseres også i forskning som ikke behandler personopplysninger. (s 44, NESH)

Forsøksordningen med et arbeidsfradrag for unge er foreslått av Regjeringen og vedtas av Stortinget. Det er i hovedsak Skatteetaten som gjennomfører forsøket, noe som legger begrensninger på forskernes handlingsrom, og som også har konsekvenser for den forskningsetiske vurderingen.

Vår forståelse per i dag er at:

- Finansdepartementet har vurdert at forsøket kan gjøres «uten samtykke eller reservasjonsrett» (høringen, s. 26).
- Opplysninger om utfallet av den tilfeldige tildelingen av arbeidsfradraget («trekningen») anses av Skatteetaten som en personopplysning og må dermed deles med den enkelte skatteyder på en sikker måte, noe som i praksis krever innlogging via BankID. Skatteetaten kan derfor ikke informere om utfallet av trekningen til individuelle skatteyttere via SMS eller epost, men kun formidle denne informasjonen etter innlogging med BankID.
- Informasjon om forsøket, varighet m.m. vil sendes ut av Skatteetaten og det er de som har siste ord i utformingen av dette. Forskergruppen vil ha mulighet til å gi innspill, men det er ikke vi som skriver det endelige brevet.
- Forsøksordningen vil eventuelt vedtas i Stortinget i forbindelse med behandlingen av Statsbudsjettet. I praksis gjør dette at endelig vedtak ikke fattes før desember 2025, altså kun få uker før forsøksordningen eventuelt trer i kraft.

Resultatenes relevans og verdi

Hensikten med forsøket er å gi svar på effektene av et arbeidsfradrag, herunder effektene av endringer i deltakelsesskatt³, marginalsatt⁴ og gjennomsnittsskatt⁵. Behovet for kunnskap om virkninger og mulighetene for å lære om effekter er beskrevet i detalj i utredningen som ligger til grunn for forsøket.

Vår vurdering er at kunnskapen som kan oppnås ved forsøket har stor verdi for utforming og innføring av et eventuelt arbeidsfradrag, for utformingen av skattesystemet mer generelt og for overordnede veivalg i sysselsettingspolitikken. Innføring av det foreslåtte arbeidsfradraget for alle unge er beregnet til (uten atferdsendringer) å redusere offentlige skatteinngang med om lag 6 mrd. kroner per år. Skatteutvalgets forslag om innføring av et arbeidsfradrag for alle var beregnet til å redusere offentlig skatteinngang med 30 mrd. kroner per år. Årlige bevilgninger til arbeidsmarkedstiltak, en annen strategi i sysselsettingspolitikken, er i størrelsesorden 12 mrd. Årlige kostnader til uføretrygd er 133 mrd. kr. Forsøket kan gi viktig kunnskap som kan påvirke politikkutforming og prioriteringer på dette området, hvor konsekvensene for offentlige budsjetter er svært store. Forsøkets økonomiske konsekvenser må sees i lys av dette.

Et spørsmål som er reist i den offentlige debatten er hvorvidt det virkelig kan reises tillit til resultatene fra forsøket. Én innvending er at de som *ikke* trekkes ut til å motta arbeidsfradraget vil reagere med skuffelse og at dette *kan* endre deres arbeidstilbud. Mens empiriske eksperimentelle studier finner støtte for at tilfeldig forskjellsbehandling kan føre til skuffelse og endret adferd i konstruerte valgsituasjoner, er det langt fra opplagt at skuffelsen vil vedvare og endre personers faktiske arbeidstilbud. Én ting er at de som ikke trekkes ut kan oppleve skuffelse. En annen ting er om dette faktisk vil påvirke hvor mye de jobber, altså hvorvidt de f.eks. velger å øke eller redusere sin arbeidstid, eller gå fra å stå utenfor til å delta i arbeidslivet (eller motsatt). Dette er valg som har helt reelle og betydelige økonomiske konsekvenser, og vi finner det i utgangspunktet ikke sannsynlig at opplevd skuffelse skal påvirke dette vesentlig. Det er imidlertid vanskelig å vite i hvilken grad dette har betydning i praksis.

For å undersøke betydningen av skuffelse planlegger vi å gjennomføre spørreundersøkelser i målgruppen som vil kunne kartlegge opplevd skuffelse og hvordan de mener dette påvirker faktisk atferd. Vi vil også kunne sammenholde deres faktiske arbeidstilbud i perioden etter at trekningsresultatet er kunngjort med arbeidstilbudet i perioden før.⁶

Et annet forhold som kan påvirke resultatene og tolkningen av dem er i hvilken grad vi klarer å informere deltakerne om hvilket skattesystem de står overfor. En kan tenke på dette på flere måter. Også i dag er mange trolig ukjent med detaljene i det skattesystemet de står overfor. Mange vil nok ha en

³ Deltakelsesskatt beskriver de økonomiske insentivene på den «ekstensive marginen», altså å delta i arbeidsmarkedet i det hele tatt. Dersom man går fra ikke å delta i arbeidsmarkedet til å delta, vil deltakelsesskatten beskrive hvor mye av inntektsøkningen som «forsviner» i skatt og eventuell avkortning av ytelser, stønader og stipender.

⁴ Marginalsatt betegner skatten på den siste kronen man tjener. Altså, hva er skattesatsen en står overfor dersom en f.eks. velger å ta en ekstravakt eller jobbe en time ekstra.

⁵ Gjennomsnittsskatt betegner samlet skatt delt på samlet inntekt. Det er altså rett og slett andelen av inntekten man betaler i skatt.

⁶ Dette vil måtte gjøres med det som ofte kalles kvasieksperimentelle metoder, f.eks. forskjell-i-forskjeller, hvor kontrollgruppen før og etter kunngjøringen av trekningen sammenholdes med (eldre) personer utenfor målgruppen.

“magefølelse” knyttet til hvordan skattesystemet påvirker disponibel inntekt og dermed hvilke valg de gjør med hensyn til arbeidstilbudet. Personer som ikke er i arbeid, men som overveier å begynne å jobbe, vil ofte ha en idé om hvor mye de i så fall må betale i skatt (deltakelsesskatt). Mange i jobb vil også vite hvor mye de må betale i skatt fra inntekten av noen ekstra timer (marginalskatt) og hvor mye en totalt betaler (gjennomsnittsskatt). Samtidig hersker det nok også mange misforståelser og feiloppfatninger. Like fullt, for at vi skal kunne lære om hvordan arbeidsfradraget påvirker arbeidstilbudet, er vi avhengige av å informere skattyterne godt. Skattyternes kjennskap til egen skatt er et sentralt element i den planlagte spørreundersøkelsen omtalt over.

Når det gis omfattende informasjon om skattesystemet og arbeidsinsentiver til én gruppe kan det tenkes at informasjonen i seg selv også påvirker gruppens atferd. For å kunne skille dette fra forskjellen i insentiver som følge av arbeidsfradraget planlegges det at tilsvarende informasjon også til en tilfeldig utvalgt del av dem som ikke mottar fradraget. På denne måten kan vi skille effekten av informasjon fra effekten av fradrag. Muligheten til å lære om effekten av informasjon gir også ekstra verdi av forsøket i form av kunnskap.

Forhold som krever forskningsetisk vurdering

NESH (2023) angir forskningsetiske forpliktelser knyttet til A) forskerfellesskapet, B) hensyn til personer, C) grupper og institusjoner, D) oppdragsgivere, finansiører og samarbeidspartnere og E) forskningsformidling. Vi har ikke behandlet alle de 50 punktene i retningslinjene eksplisitt, men har konsentrert oss om momenter i forsøket som vi mener krever en forskningsetisk vurdering. Punkter som angår personvern og behandling av personopplysninger adresseres i prosjektets personvernkonsekvensutredning og ikke her.

A) Forskerfellesskapet

Uavhengighet i forskning

Prosjektet gjennomføres i nært samarbeid med skattemyndighetene, ettersom gjennomføringen av forsøket – inkludert utvalg, informasjon til deltakere og praktisk iverksetting – forutsetter bruk av etablerte administrative systemer som kun skattemyndighetene har tilgang til og kontroll over. Dette gjør at forskerne er avhengige av offentlige etater for å kunne gjennomføre selve tiltaket.

Formålet med forskningsprosjektet er å evaluere effekten av et arbeidsfradrag for unge voksne på yrkesdeltakelse. Selve forsøket er politisk initiert og vedtatt, og resultatene forventes å ha klare implikasjoner for utformingen av skatte- og arbeidsmarkedspolitikken. Disse kan gå i ulike retninger. Dette innebærer at både offentlige myndigheter og politiske aktører kan ha interesser i utfallet av evalueringen. I tillegg er forsøket ressurskrevende, noe som ytterligere kan forsterke interessen i bestemte resultater.

Med dette som bakgrunn er det tatt spesifikke grep for å sikre forskningens integritet og uavhengighet. Evalueringen utføres av et forskerteam som står faglig fritt, og kontraktsforholdet mellom forskerne og oppdragsgiver er utformet for å verne om denne uavhengigheten. Det er eksplisitt avtalt at forskerne har full frihet til å definere analyse og publisering – uavhengig av oppdragsgivers interesser eller forventninger. Metode og utforming av forsøket har blitt utviklet av forskerne. Resultatene skal

publiseres åpent og i tråd med vitenskapelige normer, og ingen eksterne aktører vil kunne påvirke innholdet i rapporteringen. Andre forskere vil kunne få tilgang til det samme datamaterialet og vil dermed kunne replisere analysene eller gjøre egne analyser.

Vi vurderer disse tiltakene som nødvendige og tilstrekkelige for å sikre at forskningen oppfyller kravene til uavhengighet, slik NESHS retningslinjer forutsetter.

B) Hensyn til personer

Risiko og ulemper

Etter vår vurdering innebærer forsøket lite direkte negativ risiko for deltakerne. Enten får man en skattelette eller så fortsetter man med dagens skattesystem. Det er mulig å tenke seg at enkelte av dem som begynner å arbeide på grunn av skattelettelsen vil få negative konsekvenser på lang sikt, for eksempel ved økt belastning og dårligere helse. Det er vårt inntrykk at det rådende syn i forskning om arbeid og helse er at arbeid og aktivitet i gjennomsnitt er helsefremmende – og ikke skadelig – selv om dette ikke kan utelukkes å være skadelig for enkelte.

Det er også mulig å tenke seg at enkelte av dem som får økt marginalsatt, vil redusere sitt arbeidstilbud på en måte som gir langsiktige negative konsekvenser, til tross for at disse får lavere gjennomsnittsskatt og dermed økt disponibel inntekt. Det er samtidig slik at beslutninger om arbeidstilbud er frivillige og tas av den enkelte og vi har ikke noe grunnlag for å anta at personer gjør mer feilaktige valg som følge av fradraget. Slike negative konsekvenser vil høyst sannsynlig også gjelde få personer og det store flertallet av de som får skattelette vil oppleve dette som en gevinst. Det er viktig å understreke at det ikke tilbakeholdes noe relevant informasjon fra noen deltagere. Tvert imot er det et mål for forskningen at alle deltakere får minst like mye informasjon om skatt som de ville i fravær av forsøket.

Forsøket innebærer at et stort antall personer som arbeider og har lav inntekt vil få en skattelette og dermed en velferdsgevinst.

Hvorvidt man mottar arbeidsfradraget er ikke direkte synlig for andre enn mottaker. Vi finner det derfor usannsynlig at det å motta fradraget skal påvirke f.eks. lønnsfastsetting eller folketrygdens ytelser. Det kan derimot tenkes å påvirke behovsprøvede ytelser, som sosialhjelp. Dette vil, i ytterste konsekvens, «nulle ut» inntektsgevinsten for disse personene, men det er ingen grunn til å tro at de får det dårligere. Derimot må vi regne med at personer i målgruppen snakker sammen og på den måten finner ut at noen har «vunnet» mens andre har «tapt».

Siden skatteletten innebærer tapte skatteinntekter, kan vi legge til grunn at disse må innhentes på annet vis. Dette gjør at forsøket pålegger den generelle befolkningen en ulempe. Vi har ingen forutsetninger for å vurdere hvordan denne fordeles i befolkningen, men om vi antar at den fordeles jevnt utover alle, er den i underkant av 100 kroner per person. Beslutningen om dette fattes av et demokratisk valgt Storting etter en bred offentlig høring.

Det kan innvendes at den tilfeldige tildelingen av fradraget har ulemper for dem som ikke trekkes ut, utover det rent materielle. Det kan eksempelvis tenkes at personer som ikke trekkes ut blir frustrerte og skuffet. Det kan også tenkes at den tilfeldige tildelingen utfordrer eller svekker skattyteres tillit til skattesystemet. Det er vanskelig å vurdere betydningen av disse forholdene. Det er lagt opp til at om lag

8 % av målgruppen skal trekkes ut til å motta fradraget. Det å *ikke* trekkes ut må derfor kunne ses på som «det normale». Omfanget av så sterke følelser av sinne og skuffelse som følge av ikke å bli trukket ut at det påvirker atferd i arbeidsmarkedet er usikkert. Vi vurderer det sannsynlige omfanget som lite, men vil uansett forsøke å måle dette eksplisitt ved spørreundersøkelser.

Det samme gjelder folks generelle tillit til skattesystemet. Tilliten til det offentlige er høy i Norge. Norge ligger her helt i toppen i OECD, og 77 % svarer «ja» på spørsmål om de har tillit til nasjonale offentlige myndigheter⁷. Skatteetaten gjør også mer spesifikke målinger av folks tillit til Skatteetaten, og denne er også høy. Det er også gjort ulike surveyeksperimenter for å forsøke å forstå *hva* som påvirker folks tillit til Skatteetaten. En viktig faktor ser ut til å være at skatteoppgjøret behandles «korrekt og profesjonelt» samt at informasjon forvaltes fortrolig hos Skatteetaten. Overraskende nok finner studiene ingen sammenheng mellom verken avdekking av unndragelse eller at Skatteetaten behandler folk rettferdig, og tillit til Skatteetaten⁸. Dette kan tolkes på flere måter – det kan forstås både som at folk tar avdekking av skatteunndragelse og rettferdig behandling for gitt og som for at de ikke bryr seg om det.

I forbindelse med forsøket med arbeidsfradrag kan det argumenteres for at forsøket svekker tilliten, nettopp gjennom å forskjellsbehandle brukere. Vi har få holdepunkter for å vurdere hvor reell en slik problemstilling er. Et avgjørende punkt kan være om målgruppen forstår *hvorfor* forskjellsbehandlingen gjøres, samt at selve den randomiserte tildelingen foregår på en transparent og rettferdig måte. Forskjellsbehandlingen følger av en randomisert trekning der alle i målgruppen har lik sannsynlighet for en midlertidig fordel. Kommunikasjonen om utfallet av trekningen skal være nøktern, forståelig og ikke-polariserende. Det kan også tenkes at folks tillit til Skatteetaten og offentlig forvaltning mer generelt kan styrkes som følge av forsøket, siden virkemidlenes effekter evalueres forskningsbasert og en dermed forbedrer kunnskapsgrunnlaget for effektiv bruk av offentlige midler (se for eksempel Besley and Dray (2024), som finner at personer som opplever at politikk er godt begrunnet eller hensiktsmessig er mer tilbøyelige til å følge den).

Både skuffelse og tillit er forhold vi planlegger å kartlegge ved hjelp av spørreundersøkelser i evalueringen. Dette kan gi viktig kunnskap for senere forskning og politikkutforming.

Informasjon til deltakerne

For å sikre at alle berørte får tilstrekkelig informasjon, vil Skatteetaten formidle informasjon til hele målgruppen om forsøksordningen. Vi ønsker at informasjonen skal inneholde opplysninger om formålet med forsøksordningen (kunnskap), hvem forsøksordningen omfatter (målgruppa), hvordan den tilfeldige tildelingen foretas (loddtrekning innen strata), hvilke spørsmål man håper forsøket skal kunne gi svar på (forskningsspørsmålene), hvordan arbeidsfradraget er utformet og hvordan evalueringen vil foregå. Det vil samtidig opplyses om at databehandlingen skjer i tråd med personvernregelverket, og at evalueringen baserer seg på pseudonymiserte registerdata i sikre analysemiljøer.

⁷ <https://www.digdir.no/rikets-digitale-tilstand/tillit-i-befolkningen-og-til-det-offentlige/4060>. Tallene stammer fra OECD 2022, Trust in Government.

⁸ <https://www.skatteetaten.no/om-skatteetaten/analyse-og-rapporter/analysenytt/hva-pavirker-samfunnets-tillit-til-skatteetaten/>

Informasjonen vil gis på samme språk som benyttes i personenes ordinære kommunikasjon med Skatteetaten.

Personer som får det nye arbeidsfradraget vil (etter innlogging) få konkret, og i noen grad tilpasset⁹, informasjon om hvordan det nye skattesystemet fungerer, inkludert teknisk forklaring og eksempler som viser hvordan fradraget slår ut for ulike inntektsnivåer.

Deltakere som ikke mottar skattelette, men som likevel mottar mer detaljert informasjon om sine skatteforhold, vil få tilsvarende forklaring for det gjeldende skattesystemet.

Selv om også personer utenfor målgruppen i prinsippet omfattes av forskningsetiske hensyn, er vår vurdering at det ikke er nødvendig å gi ytterligere informasjon til disse, utover det som kommer frem gjennom offentlig lovhøring og debatt.

Samtykke og reservasjonsrett

Forskningsetikken tilsier at deltakelse i forskning, som hovedregel, skal være basert på aktivt, informert samtykke.

Forsøket innebærer en tilfeldig tildeling av to ulike skattesystemer for unge i målgruppen, med og uten arbeidsfradrag. Denne tildelingen bestemmes av Stortinget og utføres av Skatteetaten på vegne av regjeringen. Finansdepartementets vurdering er at dette, gitt de foreslåtte endringene i skatteloven, kan gjennomføres uten samtykke eller reservasjonsrett. Departementets vurdering er:

Den aktuelle forsøksordningen innebærer at personlige skattytere trekkes ut av skattemyndighetene, etter en randomisert metode, til å få fastsatt skatten etter særskilte regler. Dette vil være hjemlet i skatteloven, og vil være en del av skattesystemet og skattemyndighetenes fastsettingsarbeid. Videre er det slik at de som trekkes ut, får en fordel i form av rett på et nytt fradrag, mens det store flertallet får skatten fastsatt etter ordinære regler. Forsøket kan ikke sies å innebære noen form for negativ risiko. Departementet mener dette tilsier at forsøket kan gjøres uten samtykke eller reservasjonsrett, og foreslår at dette klargjøres gjennom en bestemmelse i forskriften. (høringsnotatet, s. 26)

Som forskere har vi både et ansvar og en plikt for å gjøre en egen forskningsetisk vurdering og til å sørge for at forskningen skjer i henhold til anerkjente forskningsetiske normer. Vi ser argumenter både for og mot aktivt samtykke. *For* taler først og fremst hensynet til forskningens tillit, også utover dette forsøket. Det viktigste argumentet *mot*, slik vi vurderer det, er at et krav om aktivt samtykke trolig vil påvirke sammensetningen av deltakere betraktelig og dermed redusere forskningens verdi. Gruppen som samtykker vil være forskjellig fra hele befolkningen, noe som vil svekke den eksterne validiteten, det vil si i hvilken grad resultatene vil gjelde også utenom forsøkssituasjonen. Denne type utvalgsskjevhet er et godt kjent problem, og er studert eksplisitt av for eksempel Slonim mfl. (2013), Kho mfl. (2009), Allcott (2015), Meyer mfl. (2015).

⁹ I hvilken grad informasjonen som gis blir individtilpasset, dvs. basert på registerinformasjon om personen, avhenger både av hva som er teknisk/praktisk mulig å få til og hva skattedirektoratet mener er hensiktsmessig. Vår vurdering er at usikkerhet rundt dette ikke har betydning for den forskningsetiske vurderingen.

Redusert utvalgsstørrelse vil også redusere den statistiske presisjonen, både totalt sett og spesielt for grupper der færre personer samtykker.

Et annet argument mot er at aktivt samtykke i praksis vil gjøre at mange som ønsker å kunne motta arbeidsfradraget ikke vil motta det. Svært mange åpner normalt ikke brev fra skattemyndighetene. Generelt er også personer med svakere tilknytning til arbeidslivet mindre tilbøyelige til å åpne brev fra skattemyndighetene samtidig som de har størst potensiell gevinst av fradraget. Disse vil da miste mulighetene til å delta i forsøket og få et arbeidsfradrag. Dette vil gå spesielt ut over personer med lav arbeidsinntekt, ettersom det bare er disse som faktisk vil få en skattelette (fordi fradraget fases ut med inntekt).

Vår vurdering er at argumentene mot aktivt samtykke veier tyngst. Et viktig moment er at risiko for skade eller belastning ved å delta, etter vår vurdering, er så godt som ingen, men konsekvensene for verdien av forskningen er betydelige. I tillegg er ulempen ved å gå glipp av fradraget vesentlig for dem som ellers ville fått det. Vi vurderer det derfor dithen at aktivt samtykke ikke er tilrådelig i dette forsøket.

Finansdepartementets vurdering, i forslaget som ble sendt på høring, er videre at heller ikke passivt samtykke eller reservasjonsrett er nødvendig, altså at forsøket kan gjennomføres uten at personer gis mulighet til å reservere seg mot å være med. Dette betyr ikke, slik vi leser det, at reservasjonsrett ikke skal benyttes, men at det ikke *må* benyttes.

Argumentene *for* en slik reservasjonsrett er hensynet til forskningens tillit i samfunnet, både i dette forsøket og i sin alminnelighet. Disse argumentene har imidlertid mindre tyngde her enn i mange andre sammenhenger, ettersom det som beskrevet over, er liten risiko for skade eller belastning for den enkelte ved å delta.

Dersom reservasjonsrett skal benyttes, innenfor det planlagte tidsskjema med oppstart 1. januar 2026, tror vi det må gjøres på følgende måte. Kort tid etter Statsbudsjettet er fremlagt, og forutsatt at dette inneholder forslaget om en forsøksordning med arbeidsfradrag, sender Skatteetaten ut et informasjonsskriv til hele målgruppen. Her informeres alle om det planlagte, men ikke vedtatte, forsøket (se over i avsnittet om informasjon til deltakerne). Informasjonsskrivet inneholder også informasjon om at man har en mulighet til å reservere seg fra å delta, og det informeres om følgende:

- En kan reservere seg fra å delta ved å følge en beskrevet prosedyre (vi antar at dette vil kreve at man logger seg inn på Altinn eller «min skatt»).
- Reservasjon fra deltakelse innebærer at man ikke inngår i forsøket, dvs. man inngår ikke i loddtrekningen om mottak av et arbeidsfradrag. Konsekvensene av å reservere seg er altså at man ikke kan motta arbeidsfradraget i forsøksordningen.
- Reservasjon fra deltakelse innebærer at man ikke inngår i hverken behandlings- eller kontrollgrupper i forsøket (med en forklaring av hva dette er).
- Reservasjon må gjøres innen en bestemt dato. Vi anser 14 dager som tilstrekkelig. Etter denne datoen er reservasjon fra deltakelse ikke mulig.

Proseduren over er etter vår vurdering praktisk mulig å gjennomføre og den vil etter vårt skjønn ikke ha negative konsekvenser for verdien av forskningen. Vi tror kun et fåtall personer vil benytte seg av reservasjonsretten.

Vi har vurdert det slik at en reservasjonsrett omfatter både det å inngå i trekningen og det å inngå i evalueringen. I prinsippet ville det være mulig å tenke seg at man ikke reserverer seg fra trekningen, men kun fra evalueringen («å bli forsket på»). Vår vurdering er at dette vil stride mot selve formålet for forsøksordningen. Forskjellsbehandlingen forsøket innebærer er begrunnet med behovet for kunnskap. Dersom det åpnes for at man delta i trekningen – og dermed motta fradraget – men reservere seg fra evalueringen og ikke bidra til ny kunnskap, undergraver dette selve formålet med ordningen. Forsøksordningen går da fra å være et kunnskapsprosjekt til et «lotteribasert skattesystem» for dem som velger å være med, men reserverer seg fra å bli forsket på. Vår vurdering er at dette strider med grunnleggende prinsipper om likebehandling, forholdsmessig og saklighet, og at det er dårlig bruk av offentlige ressurser.

Det kan innvendes at målgruppen dermed utsettes for påvirkning eller press til å delta, siden de kun kan motta fradraget ved å ikke reservere seg fra deltakelse. Vi ser ikke at dette mulige problemet har noen løsning. Deltakelse innebærer nettopp det å kunne motta fradraget og formålet med fradraget og forsøksordningen er ny kunnskap.

Rent utover de praktiske konsekvensene det har for gjennomføringen, ser vi i denne sammenhengen få argumenter mot en reservasjonsrett som både ekskluderer en fra trekning og senere evaluering basert på registerdata. Vår vurdering er derfor at det bør åpnes for en reservasjonsrett dersom det er praktisk mulig å gjennomføre innenfor en forsvarlig økonomisk og tidsmessig ramme. Hva som rent faktisk er praktisk mulig vil måtte avklares med Finansdepartementet.

Dersom en reservasjonsrett ikke er mulig innenfor tidsrammen, vil man måtte vurdere ulike nest-beste alternativer. Vi ser umiddelbart to slike:

A: Utsette oppstart av forsøket til våren 2026.

B: Gjennomføre forsøket uten reservasjonsrett.

Alternativ A vil innebære at skattekort sendes ut som normalt, uten opplysninger om arbeidsfradrag, i desember 2025. Deretter må det sendes ut informasjon om forsøket, f.eks. i januar 2026, med mulighet for å reservere seg mot deltakelse innen en rimelig tid. Etter dette vil trekningen gjennomføres og deretter spørreundersøkelse, før trekningen offentliggjøres. Først i mars eller der omkring vil det gå ut en melding om at «trekningen av arbeidsfradrag er gjennomført» og at man kan logge seg inn på «min skatt» for å se utfallet.

Vår vurdering er at en slik løsning har flere uheldige konsekvenser for forskningen:

- Ettersom skatt beregnes for hele inntektsåret, blir skatteopplysningene på det opprinnelige skattekortet feil for alle som senere blir trukket ut til å motta arbeidsfradraget. Deres tilpasning i arbeidsmarkedet blir dermed forskjellig fra hvordan den ville vært med riktig skattekort hele året.
- Samkjøring av informasjon om trekningsutfallet, ekstra informasjon om skattesystemet og utsending av skattekortet vil trolig få flere til å oppsøke og få med seg denne informasjonen. Uten denne samkjøringen vil færre trolig oppsøke og få med seg denne informasjonen. Ved at det kun er fradragsmottakerne som får utsendt nytt skattekort får vi også en asymmetrisk behandling av fradragsmottakere og kontrollgruppa. Det er uvisst hvordan dette påvirker forsøket, men det virker rimelig å anta at en slik forskjellsbehandling kan gi opphav til skjevheter,

f.eks. at mottakerne av nytt skattekort i større (mindre) grad oppsøker informasjonen enn dem som ikke får nytt skattekort. Uansett retning på en slik skjevhet vil dette kunne ha negative konsekvenser for verdien av forskningen.

- At fradraget kan oppleves å komme «plutselig» i løpet av året kan medføre at noen tror det kan forsvinne på samme måte og skape tvil om hvorvidt forsøket vil fortsette som planlagt. Det kan også tenkes noen vil mistenke det for å være svindel.

Alternativ B er å gjennomføre forsøket uten reservasjonsrett. Slik vi vurderer det er begrunnelsene for en reservasjonsrett generelle og overordnede. Det er liten negativ risiko for den enkelte ved å delta og vi tror forskningen vil ha stor verdi. Hvis Finansdepartementets vurdering er at en reservasjonsrett ikke kan gis før januar 2026, mener vi det er forsvarlig at forsøket gjennomføres uten reservasjonsrett, og at dette er å foretrekke fremfor å utsette oppstart til våren 2026 av hensyn til forskningen.

Vår vurdering er videre at bruk av spørreundersøkelser vil kreve informert samtykke fra deltakerne, både ved at det å besvare undersøkelsen er frivillig samt aktivt samtykke til kobling av undersøkelsen med administrative registerdata.

C) Svakstilte og sårbare grupper

Et sentralt formål med forsøket er å få kunnskap om hvorvidt økonomiske insentiver, i form av et arbeidsfradrag, påvirker deltakelsen i arbeidsmarkedet. Personer som ikke deltar i arbeidsmarkedet er en heterogen gruppe, men består av mange personer som kan anses å være svakstilte og sårbare.

Forsøket gjør ingenting med *mulighetene* for å jobbe, men påvirker kun insentivene til å jobbe – og kaster dermed lys over i hvilken grad utenforskap skyldes manglende arbeidstilbud eller om forklaringen heller er å finne i manglende etterspørsel eller andre hindre for deltakelse. Kunnskap om dette vil kunne ha stor betydning for politikkutforming rettet mot personer som står utenfor arbeidslivet. Ettersom deler av målgruppen for studien er i en sårbar situasjon pålegges det forskerne ekstra aktsomhet i omtale av hypoteser så vel som funn. Vår vurdering er at dette prosjektet i så måte ikke er i noen særstilling, og at vi vil følge samme varsomhetspraksis som i ordinære forskningsprosjekter som studerer sårbare grupper, så som trygdemottakere, sykmeldte, sosialhjelpsmottakere m.m. Vi tror videre økt kunnskap om i hvilken grad personer som står utenfor arbeidslivet responderer på økonomiske insentiver er i disse personenes interesse. Dersom insentiver har liten betydning, taler det for en mer aktiv arbeidsmarkedspolitikk (med andre virkemidler) og mer generøse velferdsordninger. Dersom insentiver har stor betydning kan det tale for at gruppen vil få et bedre liv dersom de får valgmuligheter der arbeid lønner seg mer enn i dag.

Forsøket innebærer en overføring fra personer utenfor målgruppen til tilfeldig utvalgte personer innenfor målgruppen. Før trekningen er det derfor slik at forsøket innebærer økt forventet velferd for målgruppen og redusert velferd for personer utenfor målgruppen. Etter trekningen vil personer i målgruppen, men som ikke trekkes ut til å motta fradraget, ha de samme økonomiske velferdskonsekvensene som personer utenfor målgruppen; de får ikke fradraget og de må bidra til å betale for at andre skal få det over skatteseddelen eller i form av redusert offentlig tjenesteproduksjon.

Personer i målgruppen, som ikke trekkes ut, risikerer også å rammes av psykologisk «skuffelseeffekt». Det er mulig å tenke seg at sårbare personer i målgruppen allerede har en opplevelse av at verden «går

dem imot» og at det å ikke trekkes ut som mottaker bekrefter denne oppfatningen og dermed bidrar til å forsterke denne opplevelsen.

På den annen side vil forsøket også gjøre at noen av dem som fra før føler seg som tapere nå kan føle seg som vinnere. Siden trekningssannsynligheten er lav (8 %) vil det bli flere tapere enn vinnere, men samtidig må vi kunne legge til grunn av følelsen av å tape blir mindre sterk når det å tape er noe du deler med 92 % av de andre, det er altså «normalen».

Vår vurdering er at forsøket ikke har særlig negative konsekvenser for svakstilte grupper og at innvendingene ikke er spesielt tungtveiende. Videre tror vi forsøket har potensiale for kunnskap av stor verdi for inkludering av svakstilte grupper og derfor kan ha en positiv virkning.

D) Oppdragsgivere, finansiører og samarbeidspartnere

Trekning

Tildelingen skal gjøres tilfeldig. Vi legger opp til at denne «randomiseringen» gjøres såkalt stratifisert. Dette betyr at trekningen gjøres *innen* mindre grupper i befolkningen bestående av personer som er like hverandre. Disse gruppene konstrueres med informasjon om fødselsår, kjønn, hvorvidt man er bosatt i Norge eller ikke samt inntekt fra arbeid og trygd. Dette gjøres på en måte som sikrer lik sannsynlighet for mottak for alle.

Detaljer om prosedyre for trekningen vil offentliggjøres og vil sikre flere hensyn:

- Lik sannsynlighet for mottak for alle.
- Det skal ikke være mulig for dem som konstruerer datasettet å gjøre dette på en måte som manipulerer muligheten for mottak

Prosedyrer for og utfall av trekningen vil dokumenteres og oppbevares for fremtiden, både til bruk i forskning og for eventuelt innsyn eller kontroll.

Forskernes egeninteresse

Forsøket vil kunne muliggjøre forskning av høy kvalitet som kan publiseres i høyt rangerte tidsskrifter og få mange siteringer. Dette gjør at forskergruppa kan sies å ha en egeninteresse i at prosjektet gjennomføres. Det kan derfor hevdes at forskergruppas egeninteresse kan ha påvirket de forskningsetiske vurderingene gjort i dette dokumentet. Vi har vært bevisst denne mulige interessekonflikten og vi har søkt å unngå konklusjoner som er drevet av vår egeninteresse.

På den annen side er en slik mulig interessekonflikt på ingen måte unik for dette prosjektet, men gjelder for alle forskningsprosjekter. Det er vår forståelse at på det samfunnsvitenskapelige området er ansvaret for den forskningsetiske vurderingen lagt til den enkelte forsker og forskningsinstitusjonene som involveres. Forskningsinstitusjonene har også et lovfestet ansvar for å «sikre at forskningen ved institusjonen skjer i henhold til anerkjente forskningsetiske normer». Forskergruppen ber derfor Frischsenterets forskningsetiske utvalg om å behandle forsøket og den foreliggende forskningsetiske

vurderingen og gi en vurdering av om forskningsprosjektet slik det er beskrevet befinner seg innenfor gjeldende forskningsetiske normer og krav.

Sammenligning med medisinske forsøk

Randomiserte kontrollerte forsøk har lengst tradisjon innenfor medisin. Det foreslåtte forsøket med arbeidsfradrag har både likheter og ulikheter med medisinske forsøk. Noen medisinske forsøk sammenligner ulike alternativer som for mottakeren kan forventes å være like gode. Kanskje er man usikker hvilket alternativ som er best og ønsker å teste det ut. Dette er ganske forskjellig fra forsøket med arbeidsfradrag hvor, det fra individets ståsted, åpenbart er best å motta fradraget.

Forskjellen er derfor mer lignende medisinske forsøk hvor man prøver ut en behandling, som har forventet positiv effekt på individnivå, for å måle om effektene er kostnadseffektive. Det mest nærliggende eksemplet vi har funnet er screeningprogrammer for kreft. Her trekkes en tilfeldig valgt behandlingsgruppe som får tilbud om screening. Kontrollgruppen utgjøres av personene som ikke trekkes ut og derfor heller ikke får noe slikt (ekstraordinært) tilbud. Gruppene sammenlignes så for å måle om man oppdager mer kreft og gir mottakerne et lengre og bedre liv som følge av screening – og påfølgende behandling. Gevinstene vurderes så mot kostnadene, på samfunnsnivå.

Et annet nærliggende eksempel er et forsøk med en ny vaksine der forundersøkelser tyder på at gevinsten vil være positiv. Da vil de som får vaksinen kunne forvente en gevinst, mens kontrollgruppen som får narremedisin (placebo) ikke vil få noen gevinst. De som havner i kontrollgruppen, vil (når det avsløres) kunne oppleve dette som urettferdig. Hvis forsøket medfører at vaksinen innføres for alle vil det kunne gi befolkningen som helhet et lengre og bedre liv. Gevinstene vurderes så mot kostnadene for samfunnet som helhet, til tross for at noen opplevde forsøket som urettferdig.

Samlet vurdering

Som omtalt over innebærer det at forskningsprosjektet gjennomføres av offentlige myndigheter at forskergruppen ikke står fritt til å utforme forsøket, men i stedet må godta et sett med rammer satt av andre. Forskergruppen står derimot fritt til å vurdere om vi finner det etisk forsvarlig å gjennomføre prosjektet innenfor disse rammene.

Forskergruppens vurdering er at forsøket kan ha store positive gevinster i form av ny og viktig kunnskap. Videre mener vi ulempene er relativt små. Vi mener også det bør gjennomføres med en mulighet for å reservere seg mot deltakelse, så lenge dette ikke reiser vesentlige kostnader eller praktiske hindre for gjennomføring. I så fall mener vi at forsøket likevel bør gjennomføres.

Samlet sett er vår vurdering at vi finner prosjektet forsvarlig, tilrådelig og fordelaktig og at det bør gjennomføres.

Det vil kunne tenkes situasjoner hvor forsøket, av etiske grunner, bør avsluttes før det er planlagt. En slik situasjon kan være om det er svært tydelige og umiddelbare effekter på arbeidstilbudet, og at disse ser ut til å vedvare uten ytterligere endringer. Da kan det argumenteres for at læringen er oppnådd og at det

kommer lite ny kunnskap ut av å fortsette forsøket. I praksis vil forsøket måtte besluttes videreført, i form av bevilgning over statsbudsjettet, hvert år. Dette vil derfor være en naturlig milepæl for å gjøre en slik vurdering.

Referanser

Allcott, H. (2015). Site selection bias in program evaluation. *The Quarterly Journal of Economics*, 130(3), 1117–1165. <https://doi.org/10.1093/qje/qjv015>

Besley, T. and Dray, S. (2024). Trust and State Effectiveness: The Political Economy of Compliance. *The Economic Journal* 134(662): 2225-2251.

Bosmani C, Carboni S, Samer C, Lovis C, Perneger T, Huttner A, Hirschel B. REPRESENT: REPresentativeness of RESearch data obtained through the 'General Informed ConsENT'. *BMC Med Ethics*. 2023 Feb 13;24(1):10. doi: 10.1186/s12910-022-00877-7. PMID: 36782161; PMCID: PMC9926654.

Kho, M. E., Duffett, M., Willison, D. J., Cook, D. J., & Brouwers, M. C. (2009). Written informed consent and selection bias in observational studies using medical records: Systematic review. *BMJ*, 338, b866. <https://doi.org/10.1136/bmj.b866>

Meyer, B. D., Mok, W. K. C., & Sullivan, J. X. (2015). Household surveys in crisis. *Journal of Economic Perspectives*, 29(4), 199–226. <https://doi.org/10.1257/jep.29.4.199>

NESH. Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora, gitt av Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH). 5. utgave 2021, redigert 2023. ISBN for web-versjon: 978-82-7682-112-3

Slonim, R., Wang, C., Garbarino, E., & Merrett, D. (2013). Opting-in: Participation bias in economic experiments. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 90, 43–70. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2013.03.013>